

Οι ΤΠΕ στη διαδικασία της μάθησης.

Άγγελος Χατζηνικολάου, Δάσκαλος, Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ κάτοχος Διδακτορικού.
Άρης Βασιλόπουλος, Φιλολόγος, κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος,

Εισαγωγικά

Οι πρώτοι προβληματισμοί που δημιουργούνται από τον τίτλο του συνεδρίου «ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ» έχουν να κάνουν με δυο ερωτήματα, που απασχολούν καθημερινά τον/την κάθε εκπαιδευτικό κατά την διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα ερωτήματα αυτά θα μπορούσαν να έχουν τις εξής διαστάσεις ενός καθημερινού εκπαιδευτικού ερωτήματος: το ζήτημα, που θέτει το συνέδριο ως επιστημονική διερεύνηση και άρα απάντηση, αποτελεί μια μεταγλώσσα, τεχνική, μεθοδολογία προσέγγισης της γνώσης ή μια διαδικασία χειραφέτησης; Ταυτόχρονα μπορεί και οι δυο όροι του ζητήματος διερεύνησης να είναι ταυτόχρονα όψεις του ίδιου νομίσματος καθιστώντας αναγκαία την παρουσία και των δυο αυτών διαστάσεων στην εκπαιδευτική διαδικασία; Μπορεί άραγε η απουσία της μιας διάστασης να καθιστά αυτόματα «κάλπη» την εκπαιδευτική διαδικασία;

Στο πλαίσιο αυτής της διάστασης αποκτά ιδιαίτερη σημασία ο ρόλος των ΤΠΕ στην προσέγγιση διερεύνησης του ερωτήματος του συνεδρίου. Τα τελευταία χρόνια η χρήση των ΤΠΕ και του ευρύτερου τρόπου προσέγγισης μέσα από τη διάσταση κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας καταγράφεται καθημερινά στο σχολείο ως μεταρρυθμιστική και καινοτόμα προσέγγιση αφενός επίλυσης όλων των εκπαιδευτικών προβλημάτων και αφετέρου απάντηση στο ερώτημα της ποιότητας στην εκπαίδευση. Επιπλέον καταγράφεται και στον πολιτικό λόγο ως αυτονόητη αυταξία η χρήση των ΤΠΕ και της κοινωνίας της γνώσης. Γι' αυτό και τίθεται καθημερινά ως πρόταγμα των πολιτικών προθέσεων η τεχνολογία και χωρίς να ερμηνεύεται γίνεται αποδεκτό στο λόγο αυτό ότι οι ΤΠΕ θα αποτελέσουν αυτονόητα καθοριστικό παράγοντα της μαθησιακής διαδικασίας. Σε αυτή τη θεώρηση δεν τίθενται οι επιστημονικές βάσεις προσέγγισης της μαθησιακής διαδικασίας. Αν δηλ πρόκειται για ένα ζήτημα ατομικό-προσωπικό και άρα ψυχολογικής διερεύνησης ζήτημα ή κοινωνικής-κοινωνιολογικής προσέγγισης ζήτημα. Μελετώντας τον κυρίαρχο λόγο για την πληροφορική στην εκπαίδευση, όπως αυτός διατυπώνεται από κυβερνητικούς αξιωματούχους στο χώρο της εκπαίδευσης, διακρίνουμε μια α priori πίστη στις δυνατότητες των ΤΠΕ να διαδραματίσουν έναν μετασχηματιστικό ρόλο,

ανεξαρτήτως του πλέγματος των κοινωνικών, εκπαιδευτικών σχέσεων και σκοπών στους οποίους αυτές είναι ενταγμένες. Ενδεικτικό αυτής της αντίληψης είναι το απόσπασμα από την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως που αναφέρει ότι «*οι ΤΠΕ στην εκπαίδευση παρέχουν στους τωρινούς μαθητές και μελλοντικούς πολίτες τα απαραίτητα εφόδια που θα τους καταστήσουν ικανούς να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας ώστε να αποφύγουν νέες ανισότητες και νέες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού*» (2001, σ.19591). Παρομοίως, ο ΟΟΣΑ (2000, σ. 34) παρουσιάζει τις ΤΠΕ ως «*πανίσχυρο εργαλείο για τη διεύρυνση της πρόσβασης και την ικανοποίηση της αυξανόμενης κοινωνικής ζήτησης για πιο ποικιλόμορφη και συναφή εκπαίδευση*». Όπως παρατηρεί εύστοχα ο Ν. Selwyn (Selwyn, 2004, 2) «*ακόμα και στους συνήθως λιγότερο υπερβολικούς κύκλους των ακαδημαϊκών, η μετασχηματιστική φύση των ΤΠΕ έχει καλωσοριστεί ως μια πρωτόγνωρη ευκαιρία για το ζεπέραςμα υπαρκτών κοινωνικών διαιρέσεων και ανισοτήτων*». Καταγράφεται με άλλα λόγια ένας πολιτικός λόγος, ο οποίος με την ισχύ της εξουσίας του προσπαθεί να επιβάλλει ως αυτονόητη την συσχέτιση μάθησης και τεχνολογιών. Στην προσπάθεια αυτή γίνεται φανερό ότι γίνεται μια παιδαγωγική διαστρέβλωση, κατά την οποία αυθαίρετα μετατρέπονται τα μέσα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, που είναι οι τεχνολογίες, σε παιδαγωγικές προθέσεις και σκοπούς με πρόσημο και πρόσχημα την καινοτομία (Σμηρναίος2009) .

Αυτές τις διαστάσεις προσπαθούμε να αναπτύξουμε στην παρούσα εργασία ξεκινώντας από το φιλοσοφικό έργο του Ν Καζαντάκη την Ασκητική, στο οποίο ο μεγάλος συγγραφέας θα προσδώσει στο ρόλο του δασκάλου τα χαρακτηριστικά εκείνου του ανθρώπινου χαρακτήρα, που σέβεται τη δυναμική δημιουργικότητα και αυτενέργεια των μαθητών/τριών του μέσα από την παράγραφο: «*ο δάσκαλος γίνεται γέφυρα για να περάσει αντίπερα από πάνω της ο μαθητής. Αφού αυτός περάσει γκρεμίζεται ξοπίσω*» (Καζαντζάκης, 2002, 34), για να φτιάξει ο μαθητής τις δικές του γέφυρες έχοντας ως χρέος ο δάσκαλος να παραδώσει στο μαθητή (ο Καζαντζάκης λέει στο γιο) «*τη μεγάλη εντολή να σε ξεπεράσει*» (Καζαντζάκη, 2002, 40).

Προφανώς και ο Καζαντζάκης υπονοούσε πριν πολλά χρόνια τη δυνατότητα χειραφέτησης, που παρέχει η δια ζώσης δημιουργικότητα μέσω της συνεργασίας, που οδηγεί στην κοινωνική μάθηση. Ο υπολογιστής και κατ' επέκταση το διαδίκτυο και κυρίως ο τρόπος χρήσης των ΤΠΕ τόσο στην εκπαίδευση όσο και στη ζωή

αναδεικνύει-διαμορφώνει διαστάσεις χειραφέτησης και του αντιθέτου της χειραγώγησης.

Δεν λέμε κάτι καινούργιο (Ντομένικο ντε Γκρεγκόριο, 1987, Νταριχίτσα Ντόι κ.α. 1987, Currier,2001.). Τονίζεται από πολλούς και πολλές στον καθημερινό, πολιτικό, δημοσιογραφικό και επιστημονικό Λόγο: πώς η παιδαγωγική σχέση σε όλα τα επίπεδα μέσα από τη χρήση των ΤΠΕ θα έχει χαρακτήρα δημιουργικότητας. Προσθέτουμε όμως ότι στις μέρες μας, ενώ αυτό αποτελεί αδήριτη ανάγκη, αποκτά ιδιαίτερη σημασία η θεώρηση μιας νέας μορφής διαχείρισης των πληροφοριών και της επικοινωνίας μέσω των ΤΠΕ.

Κριτικές αναφορές στη χρήση των ΤΠΕ

Ο υπολογιστής θα αυτό-καταστραφεί για να τον ξεπεράσει ο χρήστης ή θα εμπλουτιστεί με νέα προγράμματα ενισχύοντας την όποια εξάρτηση; (Παραφράζοντας τον Καζαντζάκη). Ο υπολογιστής και κατ' επέκταση το διαδίκτυο διαμορφώνει σήμερα διαδικασίες χειραφέτησης ή εξάρτησης;

Ας μη ξεχνάμε πως σε κάθε εποχή είχαν διαμορφωθεί οι τεχνολογίες, που θεωρούνταν ως μέσα προκειμένου να δώσουν ώθηση στην κοινωνία. Μια από αυτές τις τεχνολογίες, που αναπτύχθηκαν σε βάθος αιώνων είναι και η γραφή με εξέλιξη της την εφεύρεση και ανάπτυξη της τυπογραφίας.

Ως μια μορφή τεχνολογίας –ιστορικά- είναι και τα σχολικά εγχειρίδια (με τη βοήθεια της τυπογραφίας). Ίσως στην εμφάνιση τους λόγω κοινωνικών, ιστορικών οικονομικών και πολιτικών συνθηκών να αποτελούσαν κάποτε πηγή γνώσης. Στην εξέλιξη τους όμως αποδείχθηκαν ότι και αυτά είναι μια πηγή πληροφοριών. Και όπως όλοι/ες πολύ καλά γνωρίζουμε, γύρω από το περιεχόμενο σχολικών βιβλίων, τον τρόπο της χρήσης τους, τις μορφές συμβολισμού τους και επιβολής των κυρίαρχων ιδεολογιών μέσω αυτών στο σχολείο έχουν ξοδευτεί βαρέλια μελάνης και τόνοι χαρτιού.

Κατ' όμοιο τρόπο νομίζω ότι θα πρέπει να τίθεται η προσέγγιση σχετικά με τη χρήση των ΤΠΕ. Τόσο το περιεχόμενο και ο τρόπος χρήσης όσο και οι μορφές συμβολισμού των ΤΠΕ θα πρέπει να αποτελούν την πρώτη αναζήτηση και απασχόληση από τον/την καθένα/μιά εκπαιδευτικό, για να μπορούν στη συνέχεια να διατυπώνουν ως ερώτημα «και ποια η σχέση τους (των ΤΠΕ) με την γνώση. Αυτή η θεώρηση προσδιορίζει το ρόλο του/της εκπαιδευτικού ως υποκείμενο-προσωπικότητα

της εκπαιδευτικής διαδικασίας και όχι ως τεχνοκράτη και αποτελεσματικό εκπαιδευτικό (Δελικωνσταντής, 2006).

Από το προηγούμενο θα πρέπει να συνάγεται ως αξίωμα η κατάφαση ότι σε καμιά περίπτωση οι ΤΠΕ δεν παράγουν γνώσεις από μόνες, αλλά όπως και κάθε σχολικό εγχειρίδιο μεταδίδουν μόνο πληροφορίες. Υπάρχει μια τάση στην εκπαίδευση φετιχοποίησης των ΤΠΕ θεωρώντας ότι ο γραμματισμός των ΤΠΕ είναι το κύμα του μέλλοντος ξεχνώντας αυτό που γράφει ο Θίοντορ Ρόσλακ στο βιβλίο του *The Cult of Information*, ότι «ο νους σκέφτεται με ιδέες και όχι με πληροφορίες. Η πληροφορία το πολύ να εμπλουτίσει ή να στολίσει μια ιδέα» (Παπαδόπουλος 2006) Τις γνώσεις τις παράγουν τα πρόσωπα- άνθρωποι χρήστες των ΤΠΕ. Αν ταυτίζουμε τις πληροφορίες με τις γνώσεις, η συνήθης σύγχυση, πολύ φοβάμαι πως ακόμα κι αν έχουμε ένα Η/Υ για κάθε παιδί, κάθε φορά, που θα συζητάμε, θα μιλάμε για χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης. Αυτό θα συμβαίνει, γιατί η σύγχυση του δίπολου των εννοιών πληροφορία ή γνώση θα διαμορφώνει εκείνο το πλαίσιο εις βάρος του δεύτερου μέρους του δίπολου και η όλη εκπαιδευτική προσπάθεια θα γίνεται στην απόκτηση μόνο πληροφοριών από τα παιδιά (Ραβάνης, 2006). Είναι γνωστή η προσέγγιση αυτή στους/στις δασκάλους/ες ως «παπαγαλία» και για τον Φρέιρε κατάθεση πληροφοριών για να «εκταμιευτούν» αργότερα από τον «τραπεζιτικό λογαριασμό» υπό μορφή εξετάσεων ή τεστ γνώσεων (εγώ λέω πληροφοριών) (Φρέιρε, 1977).

Γνώση και γνωρίζω σημαίνει να μπορώ να μετασχηματίζω την πραγματικότητα και οι παραστάσεις της πραγματικότητας, που μπορεί να περιλαμβάνονται στις πληροφορίες των ΤΠΕ αποκτούν νόημα πάντα μέσα από κάποιο σύστημα δυναμικών κοινωνικών μετασχηματισμών (Φρέιρε 1977, Δαφέρμος, 2002:20-21, Mezirow, 2006:48-55 Γρόλλιος 2005). Ο μετασχηματισμός απαιτεί τη σκέψη του ανθρώπου. Οι ΤΠΕ ιδίως το διαδίκτυο αποτελούν όντως τράπεζα πληροφοριών, η οποία σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να είναι σκέψη ή να υποκαταστήσει τη σκέψη. Οι νοητικές διαδικασίες και ο συνδυασμός τους με τη γλώσσα, η οποία είναι ένας ουσιαστικός παράγοντας της ανθρώπινης υπόστασης, αποτελεί την ανώτερη λειτουργία- παράγοντα, που οργανώνει κανείς τις σκέψεις δίνοντας κάθε φορά περιεχόμενα για τα πράγματα και τις κοινωνικές καταστάσεις. Επιπλέον όλες αυτές οι λειτουργίες του ανθρώπου (σκέψη, γλώσσα ομιλία, νόηση κλπ) είναι που συμβάλλουν στο σχεδιασμό και την εκτέλεση μιας πράξης. Όπου η πράξη δεν θεωρείται μόνο ως μια ακατάσχετη δράση, ένας ακτιβισμός (δράση για τη

δράση). Πράξη στην πραγματικότητα σημαίνει μια διάσταση, κατά την οποία ταυτόχρονα ο Λόγος με τη σκέψη βρίσκονται σε συνεχή διαλεκτική διαδικασία με την δράση. «*Δεν υπάρχει αληθινός λόγος που να μην είναι συγχρόνως και πράξη*» θα τονίσει ο Φρέιρε (Φρέιρε, 1977α, 101-102). «*Τα παιδιά*», θα πει ο Βιγκότσκι, «*επιλύουν πρακτικά ζητήματα τόσο με την ομιλία τους όσο και με τα μάτια τους και τα χέρια τους*», για να αναπτύξουν τη σκέψη τους στο πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής τους (Βαρνάβα-Σκούρα, 1994, Δαφέρμος ,ο.π.). Για αυτό ο υπολογιστής και η οποιαδήποτε τεχνολογία δεν μπορεί να αποτελέσει από μόνος(η) του(της) πανάκεια απόκτησης της γνώσης, αλλά είναι μόνο ένα εργαλείο. Εργαλείο πληροφοριών και ως τέτοιο αποκτά ιδιαίτερη σημασία ο τρόπος με τον οποίο θα το χρησιμοποιήσουμε (Κεραμυδά, 2009).

Το διαδίκτυο ως πηγή πληροφοριών καθορίζει συνήθως μια *ατομική* υπόθεση διαμόρφωσης της γνώσης και όχι *προσωπική*. Η διαφορά της δεύτερης έχει να κάνει με την ουσία του ανθρώπου ως προσώπου, το οποίο διαμορφώνεται στα πλαίσια των κοινωνικών σχέσεων. Είναι δε καταγεγραμμένα σε πολλές έρευνες η σημασία της αλληλεπίδρασης των ανθρώπων στο πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων (πρόσωπα, οικονομία, πολιτική, εξουσίες κλπ). Μέσα σε περιβάλλοντα κοινωνικών σχέσεων τα πρόσωπα –άνθρωποι αναπτύσσουν ικανότητες διαμόρφωσης των πληροφοριών σε γνώσεις.

Έτσι η οποιαδήποτε θεώρηση των ΤΠΕ ως αυτοσκοπός της παιδείας, μέσα από τον οποίο θα επουλωθεί το διακύβευμα της σχολικής αποτυχίας, αποτελεί ένα μύθο, όταν δεν τίθενται ως σκοπός σε πλαίσια κοινωνικών σχέσεων με περιεχόμενα τα οικονομικά (ισότητα ευκαιριών, οικονομική κατάσταση του περιβάλλοντος των παιδιών), πολιτικά (κοινωνική δικαιοσύνη, εξουσίες κλπ) και περιβαλλοντικά διακυβεύματα.. Οι ΤΠΕ και η τεχνολογία συνολικότερα, ως παράγωγο σχέσεων κοινωνικής ανισότητας, είτε θα προσθέσουν ένα ακόμη εμπόδιο στους ήδη μειονεκτούντες, ή απλώς θα αντανakλάσουν ήδη υπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα (Moss, 2002, Gorski, 2005). Όπως το θέτει χαρακτηριστικά ο Lipkin (Angus et. Al 2004) «*εάν μια συγκεκριμένη φυλή, φύλο ή ομάδα κατέχουν μια κατώτερη κοινωνική θέση, αρκεί μόνο να προσθέσεις ένα και ένα για να αντιληφθείς ότι η τεχνολογία θα επιδεινώσει το πρόβλημα*». Με αυτή την έννοια, οι ΤΠΕ γίνονται αντιληπτές ως εργαλεία δομικά φορτισμένα με τις αξίες και τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων, οι οποίες ελέγχουν όχι μόνο το προτσές της ανάπτυξης και παραγωγής ποικίλων

τεχνολογιών, αλλά και τον τρόπο διάχυσής τους, και τοιουτοτρόπως τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία.

Επειδή τα τελευταία χρόνια διαμορφώνονται τάσεις στην επιστήμη, αλλά και στην εκπαίδευση, αγοραίας αναμόρφωσης τους γύρω από την προσέγγιση του θεωρήματος- ιδεολογήματος «Κοινωνία της Γνώσης» (Ραβάνης.ο.π.), η παλιά φράση «η γνώση είναι δύναμη», αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον με τη χρήση των ΤΠΕ στο δημοτικό σχολείο. Αυτή η νέα διάσταση σε συνδυασμό με τα διδακτικά αντικείμενα επιχειρηματικότητας διαμορφώνει νέες προκλήσεις για το μέλλον με απρόβλεπτες συνέπειες τόσο στην ατομική συμπεριφορά των αυριανών ατόμων-πολιτών όσο και στις κοινωνικές σχέσεις και διεργασίες. Θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η βαθύτερη ανάλυση των πιθανών νέων σχέσεων, που προκύπτουν από την εννοιολογική μετατροπή της παραπάνω αντίληψης, «η γνώση είναι δύναμη», η οποία στα πλαίσια της κυριαρχίας των ιδεολογιών της αγοράς μεταλλάσσεται προσδίδοντας κι ενισχύοντας μέσα σε αυτά τα πλαίσια τη δυνατότητα μιας νέας μορφής κυριαρχίας στην παγκόσμια αγορά. Σ' αυτήν την συνεχώς διευρυμένη αγορά οι «γνώσεις» και οι τεχνολογίες επιβάλλουν νέα πρότυπα συμπεριφοράς, τα οποία αφενός θα ενισχύσουν τις διαδικασίες εκμετάλλευσης και υποτέλειας και αφετέρου θα αυξάνουν την παραγωγή «υψηλής προστιθέμενης αξίας» και την ανταγωνιστικότητα. Και όλα αυτά χωρίς να τίθενται οι βασικές ιστορικές αρχές μιας κοινωνικής διαπαιδαγώγησης όπως: της κοινωνικής δικαιοσύνης, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού κλπ. (Πατέλης, 2008). Για κάθε εκπαιδευτικό οι διαστάσεις αυτές είναι πρόκληση γύρω από ερωτήματα για τον αν και κατά πόσο είναι δυνατόν να τελούν σε αυστηρές παιδαγωγικές και διδακτικές χρήσεις. Έτσι λοιπόν φαίνεται ότι στην περίπτωσή μας οι ΤΠΕ ως εργαλεία σε περιβάλλοντα αγοράς δεν αποτελούν νεκρά υλικά –αντικείμενα-, αλλά εμπράγματους φορείς νοημάτων, μέσα από τους οποίους διαχέονται, χωρίς να λέγονται, κωδικοποιημένες μορφές συλλογικών τρόπων συμπεριφοράς (Πατέλης, 2000).

Αναφορές σε διαδικασίες κριτικού μετασχηματισμού μέσω των Τ.Π.Ε.

Πως λοιπόν οι ΤΠΕ θα συμβάλλουν σε μετασχηματιστικές διαδικασίες; Να λοιπόν ένα αισιόδοξο μήνυμα από την χρήση των ΤΠΕ: η «δημοσιογραφία των πολιτών» στα blocs και τα «κοινωνικά μίντια» ταραάζει τα νερά της παραδοσιακής επαγγελματικής δημοσιογραφίας. Είναι η απάντηση των πολιτών με τη βοήθεια της

τεχνολογίας στη μειωμένη αξιοπιστία των ΜΜΕ που, κατά κανόνα, ελέγχονται από ποικίλες μορφές εξουσίας, της βιομηχανίας του θεάματος και ιδιωτικά-μεροληπτικά συμφέροντα. Μπορεί όμως κανείς να θεωρήσει τον εαυτό του δημοσιογράφο, επειδή απλώς έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο και τη δυνατότητα να διαδίδει τις απόψεις του; Προφανώς και μπορεί, όμως η έκφραση των απόψεων σε συνδυασμό με την συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα είναι αυτά που ενισχύουν καθημερινά την ιδιότητα του πολίτη

Ας αναλογιστούμε ότι κάτι παρόμοιο τρόπο οι Νέες Τεχνολογίες σε άλλες κοινωνικές διαδικασίες πράγματι διαμόρφωσαν πολιτικές και κοινωνικές διαδικασίες παιδευτικής παρέμβασης προς όφελος της κοινωνίας, του περιβάλλοντος της ειρήνης μέσα από συλλογικές δράσεις κλπ (2007: τέλος Αυγούστου μηνύματα μέσω κινητών συγκέντρωσαν στην Αθήνα χιλιάδες πολίτες στην πλατεία Συντάγματος για έκφραση ευαισθησίας και εγρήγορσης ενάντια στις πυρκαγιές).

Επιπλέον μέσω των ΤΠΕ και αυτό αποτελεί ιδιαίτερης σημασίας ως γεγονός ότι έπαψε το σχολείο, το σχολικό βιβλίο και ο/η δάσκαλος/α να είναι «αυθεντία ή εγκυκλοπαίδεια». Να αποτελούν την αποκλειστική πηγή γνώσης για τον/τη μαθητή/τρια, με ότι αυτό θετικό ή και αρνητικό συνεπάγεται για τη ζωή του ανθρώπου. Η απομυθοποίηση προσώπων, και καταστάσεων μπορεί σε μια κοινωνία να σημαίνει πολλά κρίνοντας τα στα πλαίσια, στα οποία εξετάζονται. Όμως καταγράφεται ο ρυθμιστικός ρόλος των νέων τεχνολογιών στην οργάνωση των σχέσεων που αναπτύσσονται στο σχολείο, στη μεταλλαγή της μορφής και του περιεχομένου της σχολικής και της παιδαγωγικής-επιστημονικής γνώσης (Λάμνιας, Καμαριανός, Ντακούμης, 2006).

Συνεπώς κάνοντας λόγο για την παιδεία του σύγχρονου ανθρώπου οφείλουμε να υπερβούμε τον στενό ορίζοντα της αντίληψης που θεωρεί την ατομική μόρφωση {κατάθεση-συγκέντρωση πληροφοριών} αυταξία και σκοπό. Αυθεντική μόρφωση και ανάπτυξη του πνεύματος έχουμε μόνο δια μέσου της ανάπτυξης και ωρίμανσης της σχέσης του ανθρώπου με την ανθρωπότητα, προς τις ανάγκες, τα διακυβεύματα και τις προοπτικές της ανθρώπινης κοινωνίας (Παυλίδης, 2008). Σε αυτό το σημείο έχει ιδιαίτερη σημασία να τονιστεί η συμβολή των ΤΠΕ στις διαδικασίες τεχνολογικής υποστήριξης της εκπαίδευσης, αλλά όχι ως το μοναδικό μέσο. Πρέπει επιπλέον να τύχει ιδιαίτερης προσοχής και κριτικής σήμερα ο τρόπος, με τον οποίο εκλαμβάνεται η χρήση των Νέων Τεχνολογιών (εύκολα χαρακτηρίζεται μύθος) ως αναγκαία

κοινωνική και εκπαιδευτική καινοτομία με στόχο την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (Αλαχιώτης 2002).

Εν κατακλείδι συμπερασματικές παρατηρήσεις

Με βάση αυτή την προσέγγιση οι ΤΠΕ στην εκπαίδευση γίνονται αντιληπτές ως «ένας χώρος εξουσίας που αντανακλούν ένα σύνθετο συνδυασμό πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που προηγούνται». Η έμφαση εδώ βρίσκεται όχι στις τεχνικές δυνατότητες των ΤΠΕ, αλλά στο εκπαιδευτικό πλαίσιο στο οποίο αυτές εντάσσονται, αφού όπως ισχυρίζεται ο Warschauer (2000,), «η διάχυση των νέων τεχνολογιών παράγει ελάχιστα αποτελέσματα εάν οι υφέρπουσες σχέσεις δεν αλλάζουν»

Οι συμπερασματικές παρατηρήσεις δεν τίθενται με κάποια ιεραρχική αξιολόγηση.

1. Η γενίκευση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση αποτελεί μια μη αναστρέψιμη πραγματικότητα. Και ενώ αυτές έχουν εξαπλωθεί ποσοτικά στην εκπαίδευση και κυριαρχούν στη σκέψη των μαθητών/τριών ως φορέας του σύγχρονου, του νέου και του αναγκαίου εκπαιδευτικού εργαλείου, όπως έχει καταγραφεί σε έρευνες, εντούτοις η ποιοτική και ουσιαστική τους σύνδεση με το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής λειτουργίας βρίσκεται «σε νηπιακό στάδιο» (Λάμνιαν κ.α. ο.π.234).

2. Οι νέες τεχνολογίες μπορεί να δημιουργήσουν (δημιουργούν) σταδιακά προϋποθέσεις άσκησης κεντρικού ελέγχου στο χώρο των εκπαιδευτικών διαδικασιών, όπως για παράδειγμα στις μορφές γνώσης των δικτύων με τα οποία θα συνδεθούν τα σχολεία. Ο κεντρικός έλεγχος θα είναι πιο ασφυκτικός και πολύ «αποτελεσματικός», σε σχέση με αυτό που επιβάλλει ο παραδοσιακός «σύγχρονος» παιδαγωγικός μηχανισμός (Λάμνιαν κ.α., ο.π.)

3. Φαίνεται να διαμορφώνονται στην κοινωνία και κατ' επέκταση και στο σχολείο μια νέα μορφή πολιτισμού με ό,τι αυτό συνεπάγεται στις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις, αλλά και σε προσωπικό επίπεδο τείνει να επηρεάσει τον ανθρώπινο ψυχισμό, ηθικές διαστάσεις και αντιστάσεις κλπ. Ο Neil Postman στο βιβλίο του «Τεχνοπώλειο. Η υποταγή του πολιτισμού στην τεχνολογία», όπως και ο Ν. Νεγροπόντης στο «Ψηφιακός κόσμος» περιγράφει ο καθένας από τη δική του οπτική θεώρηση τις διαστάσεις της μαζικής επιβολής των ΤΠΕ σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου. Περιγράφουν χαρακτηριστικά ότι «Ο πολιτισμός της πληροφορίας» ανοίγει μεγάλες ευκαιρίες μετάδοσης και διάδοσης της γνώσης, αλλά

περικλείει και τον κίνδυνο περιθωριοποίησης κάποιων ομάδων, απώλειας θέσεων εργασίας και δημιουργίας κάποιων άλλων εξαφάνισης κάποιων μορφών πολιτισμού (Νεγροπόντης, 1995) συγκεκριμένα: « *Είμαι εκ φύσεως αισιόδοξος. Εντούτοις κάθε τεχνολογία ή δώρο της επιστήμης έχει και μια σκοτεινή πλευρά. Ο ψηφιακός κόσμος δεν αποτελεί εξαίρεση σ' αυτόν το κανόνα. Η επόμενη δεκαετία θα γνωρίσει περιπτώσεις κατάχρησης πνευματικής ιδιοκτησίας (και αυτό το 1995), και εισβολής στην προσωπική ζωή. Θα γνωρίσουμε ψηφιακούς βανδαλισμούς, πειρατείες λογισμικού και κλοπές δεδομένων... Η ιδέα απασχόλησης ενός εργαζομένου για μια ζωή σε μια συγκεκριμένη εργασία έχει αρχίσει σιγά-σιγά να εξαφανίζεται*» (Νεγροπόντης 1995,233). Από πιο σκληρές θέσης κριτικής ο Neil Postman θα περιγράψει την κατάσταση που δημιουργούν οι ΤΠΕ ως εξής: «*Είμαστε ένας πολιτισμός που αυτοαναλώνεται με πληροφορίες και πολλοί από μας δεν αναρωτιούνται καν πώς να ελέγξουν τη διαδικασία. Προχωρούμε με την υπόθεση ότι η πληροφόρηση είναι φίλος μας πιστεύοντας ότι οι πολιτισμοί μπορεί να υποφέρουν πάρα πολύ από έλλειψη πληροφόρησης, από την οποία όντως υποφέρουν. Μόλις τώρα αρχίζει να γίνεται κατανοητό ότι οι πολιτισμοί μπορεί να υποφέρουν και μάλιστα οδυνηρά από την πλημμυρίδα των πληροφοριών, από πληροφορίες χωρίς νόημα-πληροφορίες χωρίς μηχανισμούς ελέγχου*» (Postman, 1999, 80).

Επιτρέψτε μου κλείνοντας να τονίσω διατυπώνοντας κάποιες φράσεις ίσως κοινότυπες. Η αντίληψη περί παιδείας ως σκοπού του βίου, όταν παραγνωρίζει τη σημασία της αφοσίωσης του ανθρώπου σε ευρύτερες ανθρώπινες –πανανθρώπινες ανάγκες, υποθέσεις και σκοπούς, κινδυνεύει να καταστεί απολογητική της ναρκισστικής ατομικής καλλιέργειας, η οποία εγκλωβισμένη στην εγωκεντρική αδιαφορία για τον ανθρώπινο κόσμο καταλήγει σε επίφαση μόρφωσης και σε επιδερμική πολυμάθεια. Από αυτή την άποψη παραμένει πάντα εφικτό να αναγνωρίσουμε μαζί με τον νεαρό (τότε) Μαρξ ότι «*ο κόσμος κατέχει εδώ και πολύ καιρό το όνειρο ενός πράγματος από το οποίο λείπει μόνο η συνείδηση, ώστε να το κατέχει και στην πράξη*». Αλλά ο Μαρξ ήξερε επίσης ότι οι «*άνθρωποι που δεν αισθάνονται άνθρωποι καταλήγουν υποχείριοι των κυρίων τους σαν μια ράτσα σκλάβων ή αλόγων*». Για αυτό εδώ πρέπει να διαπιστώσουμε ότι η θεαματική χρήση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση τείνει να μετατοπίσει τη χρήση τους από μέσον σε πανάκεια της οποίας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης χωρίς στη συζήτηση να τίθενται τα διακυβεύματα του περιεχομένου: της ισότητας της κοινωνικής δικαιοσύνης της

φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού με άμεσο τον κίνδυνο να καταλήξουμε παραφράζοντας τον Μαρξ υποχείριοι των ΤΠΕ, «άνθρωποι χωρίς συνείδηση σαν μια ράτσα σκλάβων και αλόγων». Και από το σημείο αυτό, ως σημείο εκκίνησης προβληματισμού, αποκτά ιδιαίτερη σημασία ο ρόλος της εκπαίδευσης και του/της δασκαλου/ας.

Βιβλιογραφία

Αλαχιώτης Στ. (2002). Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα. Επιθεώρηση *Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 7. 7-19

Angus, L., Snyder, I. & Sutherland-Smith, W. (2004). "ICT and educational (dis)advantage: families, computers and contemporary social and educational inequalities" *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 25(1). 3–18.

Βαρνάβα-Σκούρα Τζέλα (1994). *Θέματα γνωστικής ανάπτυξης μάθησης και αξιολόγησης με κείμενα των Ζ Πιαζέ, Τζ Μπρόνερ*. Αθήνα. Παπαζήση.

Γρόλλιος Γ. (2005). *Ο Paulo Freire και το αναλυτικό πρόγραμμα*. Θεσσαλονίκη. Βάνιας.

Δαφέρμος Μαν. (2002). *Η πολιτισμική –ιστορική θεωρία του Vigotsky*. Φιλοσοφικές-ψυχολογικές-παιδαγωγικές διαστάσεις. Αθήνα. Ατραπός.

Δεληκωνσταντής Κ. (2006). Η νέα Οδύσσεια του δασκάλου. *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*, 48. Ειδικό τεύχος: Εκπαίδευση-Νέες Τεχνολογίες – Ανθρωπισμός. 105-120.

Gorski, P. (2002). Dismantling the digital divide: A multicultural education framework. *Multicultural Education* 10 (1), 28-30

Καζαντζάκης Ν (2002). Ασκητική. Αθήνα. Εκδόσεις Καζαντζάκη.

Κεραμυδά Κ. (2009). Σύγχρονες Τάσεις Διδασκαλίας των Μαθηματικών με Χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και του Διαδικτύου. Στο *ΤΠΕ στην Εκπαίδευση. 3ο Συνέδριο στη Σύρο*. Εκπαιδευτική Πύλη Ν. Αιγαίου. www.epyna.gr και www.alfavita.gr.

Λάμνιαν Κ, Καμαριανός Ι, Ντακούμης Β., (2006). Κοινωνιολογική διερεύνηση της νέας τεχνολογίας. *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*, 48. Ειδικό τεύχος: Εκπαίδευση-Νέες Τεχνολογίες – Ανθρωπισμός. 215-258

Mezirow J (2006). *Η μετασχηματίζουσα μάθηση*. Κουλαουζίδης Γ (μετ). Αθήνα Μεταίχμιο.

Moss, Jeremy (2002) 'Power and the digital divide'. *Ethics and Information Technology*, [Volume 4, Number 2 / June, 2002](#), 159-165

Νεγροπόντης Ν (1995). *Ψηφιακός Κόσμος*. Κάτσικα Α. (μετ). Αθήνα. Καστανιώτης.

Νοριχίτσα Ντόι, Κοϊτσι Φουρουκάβα, Καζουχίρο Φούτσι (1987). Ο υπολογιστής που σκέφτεται. *Currier*, Σεπτέμβριος 1987.16-20

Ντομένικο ντε Γκρεγκόριο (1987). Περιμένοντας τα ρομπότ. *Currier*, Σεπτέμβριος 1987. 14-16.

Παπαδόπουλος Μ. (2006). Η τεχνολογία στην εκπαίδευση. *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*,48. Ειδικό τεύχος :Εκπαίδευση-Νέες Τεχνολογίες – Ανθρωπισμός. 139-143.

Πατέλης Δ. (2000). *Φιλοσοφία επιστήμης. Ζητήματα λογικής θεωρίας, μεθοδολογίας και κοινωνιολογίας της γνώσης και της επιστήμης*. Χανιά. Πολυτεχνείο Κρήτης. Πανεπιστημιακές σημειώσεις.

Πατέλης Δ. (2008). Η επιστήμη βορά στο ιδιωτικό επιχειρείν. Προβληματισμοί εξ αφορμής του «Θεσμικού πλαισίου έρευνας και τεχνολογίας». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 153. 45-67.

Παυλίδης Περ. (2008). Η παιδεία ως σκοπός του βίου. Στο Βουδούρης Κ. (επιμ). *Η εκπαίδευση στην εποχή της οικουμενικότητας*. Αθήνα. Ιωνία. 238-253.

Πόστμαν Ν (1999). *Τεχνοπώλιο. Η υποταγή του πολιτισμού στην τεχνολογία*. Μεταξάς Κ (μετ). Καστανιώτης.

-Προσοχή μας παρακολουθούν: Η ιδιωτική ζωή σ' ένα δικτυωμένο κόσμο. Ειδικό Αφιέρωμα του περιοδικού *Currier* 5/2001. της Ουνέσκο.

Ραβάνης Κ (2006). Η κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας. *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*,48. Ειδικό τεύχος:Εκπαίδευση-Νέες Τεχνολογίες – Ανθρωπισμός. 121-138.

Σμυρναίος Αντώνης (2010). *Λατρεία και νεύρωση στην Παιδαγωγική της καινοτομίας. Σημειώσεις για μια μετανεωτερική φιλοσοφία της παιδείας*. Αθήνα Εστία.

Φρέιρε Παύλο (1977). *Αγωγή του καταπιεζομένου*. Γέρου Θεόφραστος (επιμ). Αθήνα. Καστανιώτης.

Φρέιρε Πάουλο. *Πολιτιστική δράση για την κατάκτηση της ελευθερίας*. Κριτικός (μετ). Αθήνα. Ράππας.

Warschauer, M (2000). *Technology and School Reform: A View from Both Sides of the Tracks*. Education Policy Analysis.

Άγγελος Χατζηνικολάου, Δάσκαλος, Δρ Παιδαγωγικής του ΠΤΔΕ του ΑΠΘ, Σχολικός Σύμβουλος της 2^{ης} Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σερρών, τηλ: κιν 6974796469, οικ 2310280991. γρ 2321059025. Δνση κατοικίας: Αμύντα 11, 54631 Θεσσαλονίκη. Mail, achatzini@sch.gr

Άρης Βασιλόπουλος φιλόλογος, M.ed. Infarmation and Communication University of Manchester. mail ar.vasil@gmail.com